

Creatieve collectie

Vlammen voor het goede doel

Als tekstprofessional hebben wij een antenne voor gekke woordkeuzes, ambigue typografie, verwarrende zinsconstructies of opvallend beeldgebruik; we signaleren in een oogopslag fascinerende tekstfenomenen. In dit nummer deelt Carel van Wijk uit zijn verzameling lucifermerken een aantal slagzinnen van non-profit organisaties.

CAREL VAN WIJK

was tot zijn pensioen als universitair hoofddocent werkzaam bij het departement Communicatie en Cognitie van de Universiteit van Tilburg. Op dit moment is hij bestuurslid van de vereniging *De Wereldfietser* en reeds ver gevorderd met het op schrift stellen van zijn fietsreismemoires.

Ooit, toen de babyboomers nog half in hun luiers liepen, besteedden zij hun vrije tijd niet aan scrollen op een mobieltje maar aan verzamelen: speldjes, suikerzakjes, postzegels, sleutel-hangers en zeker niet op de laatste plaats lucifermerken. Op Marktplaats zien we daarvan nu de stille getuigen: een gestage stroom van hele en halve collecties aangeboden door kleinkinderen die niet weten wat ze met opa's vroegere verzameldrift aan moeten. Na de dode talen, verdwenen culturen en vergane schepen maken we momenteel een periode van kwijnende verzamelingen door.

Gouden kansen

Voor mij als kind van de zestiger jaren biedt deze tijd opeens uitgelezen kansen. Veel van wat ik vroeger niet bij elkaar kon krijgen, kan ik nu voor een habbekrats op de kop tikken. Na bijna zestig jaar maak ik een geweldige inhaalslag. Helaas kijkt de familie er met de nodige zorg naar. Ze zien vooral hoe ze over een aantal jaren zelf aan de bak moeten om op Marktplaats al mijn "ouwe meuk" weg te werken. Dat doet mijn inspanningen best wel onrecht aan. Want iedere verzameling is een museum op zich. Het ademt een stukje geschiedenis. Dit artikel is een bescheiden poging om dat duidelijk te maken.

Merk maakt doos

Vanaf de dertiger jaren was in Nederland de luciferfabricage een bloeiend bedrijf, vooral geconcentreerd in Weert. Toen in de vijftiger jaren vrouwen en jongeren meer gingen roken, vloog de vraag naar lucifers omhoog. Wie liep toen niet met een doosje op zak? Fabrikanten hadden maar één manier om onderscheidend te zijn: door het plaatje op het doosje. Vele kleurige series waren het gevolg. Dit ging zo door tot begin zeventiger jaren. Toen stortte de markt in, niet omdat we minder gingen roken maar door de opkomst van de gasaansteker.

Crowdfunding 0.0

De alomtegenwoordigheid van het luciferdoosje werd in de vijftiger en zestiger jaren uiteraard ook opgemerkt door organisaties en verenigingen. Sportclubs, kerkgenootschappen en politieke partijen zagen er kansen in voor reclame en fondsenwerving. Plak op een doosje een eigen etiket en laat het door leden met een kleine opslag verkopen aan buurt- en streekgenoten. *Crowdfunding 0.0* zouden we nu zeggen. De goede boodschap bleef vaak

bepikt tot het vermelden van de begunstigde partij van de actie: de harmonie, een sportvereniging of een orgelfonds (v01).

v01

Soms kon er ook nog een bedankje van af of werd er een aansporing bijgegeven, "Bouw mee aan ons Uniformfonds" of "Helpt de zwerfkat" (v02). Bij zo'n aanmoediging was er een duidelijk enthousiasme voor een slagzin met rijm zoals "allen in touw... voor ons clubgebouw!" of "met elkaar, komt het klaar!" (v03).

v02

v03

Vurig presenteren

Zoals te verwachten is, werden nogal wat tekstschrijvers verleid om het goede doel te verbinden aan het doosje lucifers. Hiervoor werd teruggevallen op een zeer beperkt basislexicon: *afstrijken* en *branden*, *licht* en *vuur*, *vonk* en *vlam* (v04). Voor het goede doel strijk je af, steek je in brand, geef je een vlammetje of ruil je als Fries "Ljocht en fjûr foar tsjerke en toer". Sommige organisaties gingen zelfs zover om zichzelf in vurige vlammen te zetten.

v04

Creatief afstrijken

Het wordt voor ons als schrijvers pas echt interessant wanneer het primaire lexicon wordt toegepast in de vertrouwde stijlvormen: beeldspraak, woordspeling en rijm. Van deze drie is beeldspraak het moeilijkst zowel om te verzinnen als om te begrijpen. Rijm is het gemakkelijkst. Woordspelingen nemen een tussenpositie in. Dit zien we op de lucifermerken ook terug in de gebruiksfrequentie van deze retorische technieken: metaforen komen het minst voor en rijm het meest. Metaforen zijn zeldzaam en woordspelingen beperken zich grotendeels tot variaties op een paar vaste uitdrukkingen. Bij rijm loopt het anders, dan gaan de dichtaders echt open en stromen de voorbeelden rijkelijk.

Beeldspraak op nr 3

Metaforen maken op impliciete wijze een vergelijking. Ze spreken niet vanzelf, je moet er moeite voor doen om de onderliggende bedoeling te achterhalen. Ik kan er precies zes laten zien (v05). Iedere lucifer is als een spijker en vele lucifers maken een balk. Ook is elke lucifer voor de jeugd als nieuw vuur en een krachtbron en is ieder vlammetje als een licht in de duisternis dat op onze paden schijnt.

v05

Woordspeling op nr 2

De woordspeling is een geliefd middel om voor de hand liggende informatie indirect te zeggen. Door in te spelen op de algemeen bekende meerduidigheid van een bepaald woord kan een boodschap gemakkelijk herkenbaar overgebracht worden. In luciferland is de meest herkauwde formule "U strijkt af! Wij strijken op!" (v06). Je snapt direct dat het 'strijken' twee kanten opgaat: als u lucifers aansteekt, dan halen wij geld binnen.

v06

Variaties zijn zeldzaam; aan een vaste uitdrukking wordt amper gesleuteld (v07).

v07

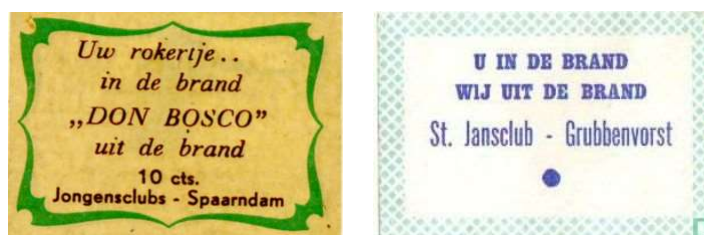

Een tweede uitdrukking die geregeld voorkomt, is “uit de brand (helpen)”. Dit gebeurt nogal eens in combinatie met “in de brand (zitten/steken)” (v08). Dit kan weer wat uitgebreider verwoord worden (v09). Het is niet vreemd om “uw rokertje” in de fik te steken maar om dat nu ook met jezelf te doen is toch wel wat overvraagd. De derde uitdrukking met een zekere populariteit is “in vuur en vlam (staan)” (v10).

v08

v09

v10

Met deze drie uitdrukkingen is het arsenaal van de tekstschrijver grotendeels bepaald. Er zijn nog incidentele voorbeelden van "met vuur spelen" en "het vuur brandende houden" maar daarmee houdt het wel verder op (v11).

Bij de woordspelingen gaat het in de regel om speels gebruik van staande uitdrukkingen. Mijn enige voorbeeld van een echte woordverhaspeling komt uit Nibbixwoud. Daar verving voetbalvereniging S.E.W. "Vier met ons mee bij" geforceerd leuk door "Vuur met ons mee voor".

v11

Rijm op nr 1

Rijm is hét gereedschap voor de slagzinklusser. Over alle tijden heen is de drang sterk om zelf aan de slag te gaan en een soort van volkspoëzie te creëren. En met reden; want wat met elkaar rijmt, dat moet ook wel kloppen. Op allerlei manieren werd rijm gecombineerd met een selectie uit dat beperkte lexicon: *strijken, branden, vuur, vonk* en *vlam* (v12).

v12

Wat vooral opvalt, is hoe braaf alles verwoord werd. We komen niets tegen van de snakerige humor die tegenwoordig de selectie voor de slechtste slogan van het jaar typeert. Dat hoeft niet te verbazen. Het gaat immers om de jaren 50 en 60, de tijd van een kopje thee met een biscuitje én een sigaretje. Mijn meest ondeugende voorbeeld stamt uit een

gemeenteraadsverkiezing: “*Verbrand met dit vuur Uw verkiezingslectuur!*” (v13). Opmerkelijk is dat de betrokken partij dezelfde is die eerder waarschuwde om juist niet met vuur te spelen (v11). Het kan verkeren, zei Bredero.

v13

